

KİTABXANA İNFORMASIYA FƏALİYYƏTİ VƏ İNTERNET

Dos. A. QURBANOV
R. E.SALEHLİ
Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə kitabxana-informasiya fəaliyyəti və internet haqqında geniş məlumat verilmişdir. Məqalədə həm kitabxana-informasiya resurslarının həm də internet informasiya resurslarının müxtəlif növləri geniş şərhlə edilmişdir.

Açar sözlər: Kitabxana-informasiya fəaliyyəti, internet, informasiya resursları, ədəbiyyatın təbliği, elektron kitabxanalar, elektron nəşrlər.

Tarixən cəmiyyət biliklərin toplanması, şifahi şəkildə ötürülməsi (danışılması), biliklərin yazılı şəkildə təsbit edilməsi və sənədləşdirilməsi kimi mərhələli inkişaf prosesi keçmişdir. Kitabxanaların yaranması ilə nəticələnən biliklərin sənədləşdirilməsi və maddi formaya çevrilməsi mərhələsi onların gələcək nəsillərə ötürülməsinə imkan yaratmışdır.

“Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu”nda göstəriləndiyi kimi “Kitabxana, elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur”. [2]

Hazırda kitabxanalar xalqın və dövlətin elmi, mədəni-mənəvi inkişafının çox mühüm atributu kimi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş, cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasının ən mühüm vasitələrindən biri kimi getdikcə mürəkkəbləşən, müasir texnika və texnologiyaya əsaslanan fəaliyyət növünə çevrilmişdir.

A.N.Leonteyevin fikrincə, “Fəaliyyətin əsas xarakteristikası onun predmetliliyidir”. “Ayrı-ayrı fəaliyyət növlərini öz aralarında formalarına, zaman və məkan xarakteristikalarına, fizioloji mexanizmlərinə görə bölmək olar. [3, s. 13]

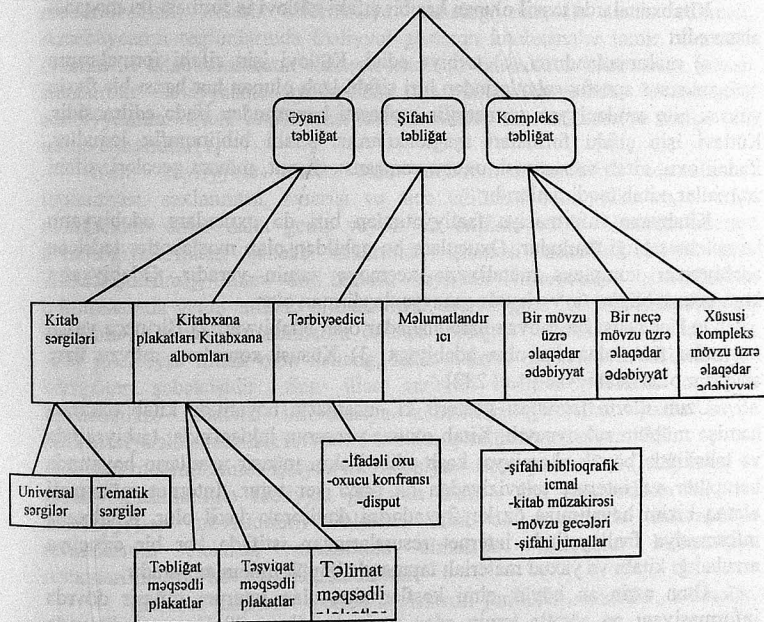
Kitabxana-informasiya fəaliyyəti insan tərəfindən həyata keçirilən çoxsaylı fəaliyyət növlərindən biridir. Kitabxana-informasiya fəaliyyəti haqqında geniş təsvirləri onu bütövlükdə insan fəaliyyəti kontekstində nəzərdən keçirməklə əldə etmək olar. Kitabxana-informasiya fəaliyyətinin mahiyyəti iki istiqamətlidir: toplama, emal, sənədlərin saxlanması və onların müxtəlif üsullarla təqdim olunması. Belə fəaliyyəti, kitabxananın da yaddaş kimi informasiyanı topladığını, yenidən işlədiyini, mühafizə etdiyini (sənəd və digər informasiya vasitələri şəklində) və bu obyektləri əldə etməklə onu yaydığını nəzərə almaqla, tarixi-informasiya fəaliyyəti adlandırmaq olar.

Beləliklə, kitabxana-informasiya fəaliyyətinə belə tərif vermək olar: “Kitabxana-informasiya fəaliyyəti- kitabxana tərəfindən sənədlərin yığılmasını, emalını, saxlanmasını təmin edən texnoloji və yaradıcı əmək proseslərinin cəmini təşkil edən informasiya fəaliyyətinin müxtəlif növüdür”. Kitabxana-informasiya fəaliyyətinin predmeti dedikdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

1. İnformasiya resursları
2. İstifadəçilərin informasiya tələbatları [3, s. 13]

Kitabxana resurslarından istifadə prosesində istifadəçinin informasiya tələbatları dəyişə, genişlənə və yeni fəaliyyətlər yarada bilər. Burada əsas məsuliyyət kitabxanaların öhdəsinə düşür. Belə ki, kitabxana fondunu oxucuya tanımaq və təbliğat aparmaq hər bir kitabxananın əsas vəzifələrindən biridir. Aşağıdakı cədvəldə kitabxanalarda ədəbiyyatın kütləvi təbliğat formaları ilə ətrafı tanış ola bilərsiniz:

Kitabxanalarda ədəbiyyatın təbliğat formaları

Cədvəl 1. Kitabxanalarda ədəbiyyatın təbliğat formaları

Yuxarıdakı cədvəli qısaca belə şərh etmək olar. Ədəbiyyatın əyani təbliği – tövsiyə olunması vacib sayılan çap məhsullarının müəyyən formada bilavasitə nümayiş etdirilməsidir. Kitabların, ümumiyyətlə çap məhsullarının, bilavasitə özünü nümayiş etdirən ən kütləvi təbliğat üsulu kitab sərgiləri hesab olunur. Kitabların şəklini və ya üz qabığını nümayiş etdirən kütləvi təbliğat üsulu isə kitabxana plakatu və kitabxana albomlarıdır. Sərgilərin iki növü vardır:

1) Universal sərgilər dedikdə-kitabxanaya yeni daxil olan, müxtəlif elm sahəsinə dair, rəngarəng məzmun kəsb edən kitabların bir başlıq altında nümayiş etdirilməsi nəzərdə tutulur.

2) Kitabxanalarda təşkil olunan hər bir tematik sərginin başlıca məqsədi həmin kitabxananın fondu əsasında hər hansı aktual mövzuya və problemə dair kitabları oxucuların nəzərinə çatdırmaq və oxunmasına maraqla yaratmaqdır. Tematik sərgilər həm də kitabxananın oxucularının fondun ayrı-ayrı şöbələrinin tərkibi ilə tanış edir.

Kitabxanalarda təşkil olunan hər bir şifahi kütləvi iş forması iki məqsədi əhatə edir:

a) məlumatlandırıcı, b) tərbiyə edici. Kütləvi işin şifahi formalarının özünəməxsus spesifik cəhətlərindən biri şifahi izah olunan hər hansı bir fikrin yüksək nitq əməliyyatı və nəticəlik məharəti baxımından ifadə edilməsidir. Kütləvi işin şifahi formaları aşağıdakılardır: şifahi biblioqrafik icmallar, ifadəli oxu, kitab müzakirəsi, oxucu konfransı, disput, mövzu gecələri, şifahi jurnallar, kitab təqdimatlarıdır.

Kitabxana informasiya fəaliyyətindən biri də oxuculara ədəbiyyatın kompleks təbliği üsuludur. Oxuculara bu qəbilədən olan məsləhətlər tədricən ədəbiyyatın kompleks mütaliəsinə keçməyə zəmin yaradır. Ədəbiyyatın kompleks təbliğini üç variantda müəyyənləşdirmək olar:

1) Hər hansı bir mövzu üzrə əlaqədar olan ədəbiyyat; 2) Bir neçə yaxın mövzular üzrə əlaqədar olan ədəbiyyat; 3) Xüsusi kompleks mövzu üzrə əlaqədar olan ədəbiyyat. [4, s. 282]

Uzun illərin təcrübəsi göstərir ki, insanların həyatında kitab oxumaq həmişə mühüm rol oynayıb. Kitab oxumaq insanın inkişafında, tərbiyəsində və təhsilində böyük əhəmiyyət kəsb edib. Lakin müasir uşaqların həyatında kompüter və internet televiziyanı da öncə yer tutur. İnternet mütəmadi olaraq bizim həyatımıza öz keyfiyyətlərini dəyişərək daxil olur. Kitabxana informasiya fəaliyyətində internet resurslarının istifadəsi hər bir oxucuya arzuladığı kitabı və yaxud materialı tapmaqda böyük imkanlar yaradır.

Ötən əsrin ən böyük elmi kəşflərindən olan internet müasir dövrdə informasiyanı ən sürətlə təmin edən vasitədir. Əgər 20 il əvvəl dünyada təxminən 1,5 milyon nəfərin internetdən istifadə etmək imkanı varsa, 1996-cı ildə onların sayı 60 milyon, 2006-cı ildə isə 880 milyona çatdı. Hazırda

dünyada 3 milyardan çox insan informasiya əldə etmək üçün internetdən istifadə edir. [5]

Yeni informasiya texnologiyalarının intensiv inkişafı və geniş təbiiq insanların illər ərzində yaratdığı və topladığı ənənəvi informasiya resurslarını elektron formaya çevirməyə və informasiya resurslarının yeni elektron növünü yaratmağa imkan verdi.

XXI əsrin bizə verdiyi imkanlar bu işin həyata keçirilməsini daha da asanlaşdırır. Bu gün respublikamızda geniş kitabxana informasiya şəbəkəsinə malik olan kitabxanalar mövcuddur. Ölkədə kitabxanaçılıq fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, onların müasir tələblərə cavab verən texnologiya və proqram təminatları ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev 20 aprel 2007-ci il tarixli "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" sərəncam imzalayıb. Sərəncamın icrası Mədəniyyət və Turizm və Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin birgə işi sayəsində həyata keçirilir. Belə ki, sərəncama əsasən kitabxanalar modernləşməli, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməli, Azərbaycanın regionlarında fəaliyyət göstərən kitabxanalar təmir olunmalı, ölkənin iri kitabxanalarının elektron kataloqu və elektron kitabxanası müasir standartlar səviyyəsinə qaldırılmalı və onun bazasında "Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası"nın oxucuların tam istifadəsinə verilməsini təmin etməlidir. [1]

Yeni keyfiyyətə malik olan elektron informasiya resurslarının toplanması, saxlanması, axtarışı və əldə edilməsi daha rahat və əlverişli olduğundan onlar daha geniş yayılır və istifadə edilir. Hazırda İnternet texnologiyalarından şəbəkə mühitində işləməsi nəzərdə tutulan həm ixtisaslaşdırılmış, həm də ümumi təyinatlı informasiya sistemlərinin qurulmasında geniş istifadə olunur. Strukturuna görə İnternet müxtəlif tipli elektron informasiya resurslarını özündə toplayan və onlara müraciət üçün sadə interfeysə malik olan nəhəng, lakin kifayət qədər çəvik informasiya-kompüter şəbəkəsidir. Son illər ərzində İnternet şəbəkəsi əsasında istifadəçilərə müxtəlif informasiya xidmətləri göstərilən çoxlu sayda informasiya sistemlərinin serverləri qurulmuş və fəaliyyət göstərirlər.

İnternet mühitində işləyən informasiya – axtarış sistemini (İAS) lokal və şəbəkə mühitlərində fəaliyyət göstərən İAS – dan fərqləndirən bir sıra xüsusiyyətlər mövcuddur. Onlardan biri də İnternetdə informasiya resurslarının elektron varlığında olmasıdır. İnternetin informasiya resurslarının əsas növləri aşağıdakılardır:

1. Elektron nəşrlər - periodik elektron jurnalları, qəzetlər, xülasələr, bülletenlər, kitablar, konfrans materialları və s.
2. Elektron kitabxanalar - ənənəvi kitabxanaların, kataloqların və s. elektron variantları

3. İnternetin informasiya massivləri- WEB sənədləri, FTP arxivləri, Gopher-in, Usenet-in resursları və s.

4. Xüsusi təyinatlı informasiya resursları- xüsusi məqsədlər üçün İnternetdə yerləşdirilən məlumatlar, hesabatlar, elmi tədqiqatların nəticələri, nəşr edilməsi üçün məqalələr, müxtəlif sənədlər və s. [5]

Elektron nəşrlərin, sənədlərin və ümumiyyətlə elektron resursların maddi daşıyıcıları müxtəlifdir. Çap əsərlərinin maddi daşıyıcıları yalnız kağızdirsə, elektron resursların maddi informasiya daşıyıcıları kompüterdə olan sətir disk, optik disklər, maqnit-optik və lazer diskləri, maqnit lentləri (strimmerlər) və müxtəlif İnternet serverləridir. Onların informasiya tutumu kağız sənədlərə nisbətən xeyli çoxdur. Elektron sənədlər elektron kitabxanaların başlıca informasiya resurslarını təşkil edir.

Hazırda elektron kitabxanaların yaradılması ənənəvi kitabxanaların saxlanması xərclərinə və inkişafına sərf olunan xərclərdən çoxdur. Lakin ənənəvi kitabxanaların əksinə olaraq elektron kitabxana komponentlərinin qiymətləri ilbəlil ucuzlaşır. Xüsusilə informasiyanın emal, mühafizə və kommunikasiya vasitələrinin qiymətləri daha sürətlə aşağı düşür, imkanları isə getdikcə artır. Bəzi prosesləri (məs, çap işi, informasiya axtarışı, statistik hesablamalar və s.) indi kompüterdə icra etmək ənənəvi üsullardan bir neçə dəfə ucuzdur. Göstəricilər kompleksi ümumi halda elektron kitabxanaların xeyrinə dəyişir.

İnternet informasiya resurslarının yaradılmasının cəmiyyət həyatında böyük sosial əhəmiyyəti də vardır. Bu, ilk növbədə elektron kommersiyanın və reklamın inkişafına təkan verir. İnformasiyalaşmış cəmiyyətdə yaşayan insanın dünyagörüşündə əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verir. Bu isə onun yeni hüquq və vəzifələrini şərtləndirir. Evində kompüter olmayan insanlar açıq ictimai müəssisələrin, xüsusən kitabxanaların xidmətlərindən istifadəyə üstünlük verirlər. Müşahidələr göstərir ki, son illər əhalinin işsiz, təbəqəsi arasında İnternetdən istifadə edənlərin sayı sürətlə artmaqdadır. Qloballaşan dünyada artıq insanlar bəyəndikləri kitabın onların şəhərlərində nə vaxt satılacağını gözləmirlər. Bu səbəbdən kitabxana işçilərinin intellektual səviyyəsinin və xüsusən elektron biliklərinin yüksəldilməsi günün tələbləri sırasında birinci yerlərdən birini tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" sərəncamı 20 aprel 2007-ci il

2. Kitabxana işi haqqında / Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya, – 1999. №1.-s.3-16.

3. A.İ.Qurbanov, P.F.Kazımi, M.Məmmədov "Kitabxana –informasiya fəaliyyətinin menecmenti və marketinqi".-Bakı, 2012.-250 s.

4. S.M.Rzayev "Kitabxana xidməti".-dərslük.-Bakı:Bakı universiteti nəşriyyatı,2009.-337 s.

5. <http://en.wikipedia.org>

THE LIBRARY -INFORMATION ACTIVITIES AND INTERNET

A.QURBANOV
R.SALEHLI
SUMMARY

Here is extended information about the library -information activities and internet. And all kinds of resources of both library information and internet are discussed deeply.

Key words: Activity of library and information, internet, information resource, promotion of literature, e-library, e-publication.

ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ИНТЕРНЕТ

A. КУРБАНОВ
P.САЛЕХЛИ
РЕЗЮМЕ

В статье была дана подробная информация об Информационно-библиотечной деятельности и об интернете. В статье были подробно комментированы различные виды информационно-библиотечных ресурсов, а также информационные ресурсы интернета.

Ключевые слова: Информационно-библиотечная деятельность, интернет, информационные ресурсы, пропаганда литературы, электронные библиотеки, электронные издания.